

Verankerd in de praktijk

Associate degree en graduaat

In eerdere onderzoeken naar het ontwerpen van onderwijs is niveau 5 – de Associate degree – vooralsnog onderbelicht gebleven. Aan de hand van een bestaand model voor integraal hoger beroepsonderwijs doen Anke Kolvoort en Ilya Zitter van het lectoraat Beroepsonderwijs (Hogeschool Utrecht) een theoretisch onderbouwd voorstel voor het vormgeven van toekomstbestendig Associate degree-onderwijs.

Is het Associate degree-onderwijs klaar voor de toekomst?

Werken aan innovatieve leeromgevingen

Anke Kolvoort & Ilya Zitter

Hogeschool Utrecht

'A

an werknemers, ondernemers en burgers worden andere eisen gesteld dan voorheen, en in de toekomst nog meer. Daar moet het onderwijs op inspelen en dat gebeurt nu te fragmentarisch (...).

Om klaar te zijn voor de toekomst, moet de basis worden verstevigd en zijn heldere keuzen nodig', zo stelt de Inspectie van het Onderwijs op basis van de belangrijkste trends en ontwikkelingen in het onderwijsstelsel (Inspectie van het Onderwijs, 2019). Illustratief hierbij is dat het jaarcongres 2019 van de Vereniging Hogescholen in het licht stond van de vraag: is het hoger beroepsonderwijs (hbo) klaar voor de toekomst?

Deze vraag kunnen we ook stellen voor hbo-opleidingen op niveau 5, de Associate degrees. Is het Associate degree-onderwijs klaar de toekomst?

Geen vast recept

In de huidige onderzoeksliteratuur is er nog weinig ontwerp-kennis te vinden over hbo-onderwijs op niveau 5; onderzoek in de context van Associate degree-opleidingen is uitermate schaars (Kenniscirtonde, 2019). Hier liepen ook de onderwijsontwikkelaars bij Hogeschool Utrecht tegen aan.

Vanwege de hernieuwde aandacht voor Associate degree-onderwijs is het hbo-onderwijs op niveau 5 bij Hogeschool

Utrecht weer volop in ontwikkeling. Die opleidingen worden er gezamenlijk ondergebracht in het Instituut voor Associate degrees op de locatie Amersfoort. Daar wordt gezamenlijk gewerkt aan het vormgeven en ontwikkelen van Associate degree-onderwijs.

Om ontwikkelaars handvatten te bieden vanuit onderzoek, werkt het Instituut voor Associate degrees samen met het Kenniscentrum Leren en Innoveren (een van de vier kenniscentra van Hogeschool Utrecht), specifiek met het lectoraat Beroepsonderwijs. Er is samengewerkt aan een theoretische

Vanwege deze aandacht

is dit type onderwijs ook

bij Hogeschool Utrecht

weer volop in ontwikkeling

Verankerd in de praktijk

Associate degree en graduaat

onderbouwing voor het ontwerpen van integrale leeromgevingen op niveau 5 die kunnen inspelen op een dynamische regio.

'Het helpt om [theorie] te introduceren aan docenten, omdat je je bewust wordt van datgene wat je als docent doet.'

Docentonderzoeker Instituut voor Associate degrees & lectoraat Beroepsonderwijs

De onderbouwing vanuit de theorie is bedoeld om de dialoog rond het te ontwikkelen Associate degree-onderwijs aan te jagen. Dit kan ontwikkelaars ondersteunen bij het maken van heldere keuzes tijdens het ontwerptraject. Ook kunnen ze verdieping zoeken via de verwijzingen naar relevante literatuur. In de theoretische onderbouwing zijn overigens geen receptmatige aanbevelingen te vinden; het ontwerpen van integraal onderwijs is een ingewikkeld vraagstuk, waarvoor geen vast recept bestaat.

Duidelijk uitgangspunt

Het door de Vereniging Hogescholen georganiseerde Landelijk Overlegplatform Associate degrees heeft een beschrijving laten maken van niveau 5. Daarin is te lezen dat de Associate degree-afgestudeerde een 'verbinder' is. De Ad'er 'staat met zijn voeten in de praktijk, bewaart met zijn hoofd het overzicht en verbindt mensen en middelen'. Deze beschrijving biedt een duidelijk uitgangspunt voor verder ontwerp. Omdat hbo-onderwijs op niveau 5 vooralsnog onderbelicht is in het huidige onderzoek, hebben we gezocht naar een model dat relevant is voor het ontwerpen van (innovatief) hbo-onderwijs in bredere zin. Er zijn verschillende modellen die daarbij kunnen helpen. Hier hebben we gekozen voor het model van Koenen, Dochy & Berghmans (Koenen et al., 2015 in Dochy, Berghmans, Koenen & Segers, 2015). Dit biedt een beschrijvingskader voor hoe je in hbo-onderwijs integraal kunt werken aan de kennis, vaardigheden en attitudes die een bekwaame professional nodig heeft. Volgens dit model is er sprake van geïntegreerd onderwijs als lerenden leren in bijvoorbeeld (semi-)authentieke simulaties en in vormen van 'werkplekleren'.

'In het verleden was alles in vakjes verdeeld. Elke docent stond voor zijn eigen vakje en deed zijn dingetje en dat was het dan. Ik merk dat er een soort van mindshift ontstaat als je onderwijs integraal gaat benaderen'

Docentonderzoeker Instituut voor Associate degrees & lectoraat Beroepsonderwijs

Het gekozen model onderscheidt zeven aspecten die ook relevant zijn voor het vormgeven van (innovatieve), integrale leeromgevingen op niveau 5. De samenhang (oftewel *constructive alignment*) tussen deze aspecten is belangrijk voor het neerzetten van een sterk ontwerptraject. In de

Dit kan ontwikkelaars

ondersteunen bij het maken van heldere keuzes tijdens het ontwerptraject

gemaakte theoretische onderbouwing halen we bij ieder aspect bestaande ontwerp-kennis aan. Waar mogelijk benoemen we theorie die specifiek relevant is voor Associate degree-onderwijs.

1. Integrale onderwijsvisie

Het eerste aspect gaat over de wijze waarop er in hbo-onderwijs integraal kan worden geleerd en gewerkt. Bij een integrale onderwijsvisie worden kennis, vaardigheden en attitudes verweven aangeboden aan lerenden.

Voor het ontwerpen van leeromgevingen vanuit een integrale visie kunnen *Entrustable Professional Activities* handig zijn (Ten Cate, 2013). Dit zijn gestructureerde beschrijvingen van afgebakende kernactiviteiten in het werk. Deze kernactiviteiten zijn herkenbaar op de werkvloer en zijn daardoor ook te beoordelen. Een *Entrustable Professional Activity* beschrijft de geïntegreerde kennis, vaardigheden en attitudes die nodig zijn om een taak toevertrouwd te krijgen op een bepaald niveau. Hiermee kun je de generiek geformuleerde leerresultaten voor Associate degree-opleidingen (methodisch handelen, samenwerken, communiceren, probleemoplossend vermogen en lerend vermogen) inkleuren voor een specifiek werkveld. In het hbo werkt men vaak al met een vergelijkbaar concept, namelijk dat van 'beroepsproducten'; dit zijn diensten of producten die een professional moet kunnen leveren in het uitoefenen van een beroep. Diensten en producten laten prestaties zien en zijn daarom ook goed in te zetten bij de beoordeling (Losse, 2016). De verbinding van kennis, vaardigheden en attitudes komt ook terug in de beoogde ontwikkeling van de Associate degree-afgestudeerde: 'Een Associate degree-afgestudeerde, staat met zijn voeten in de praktijk, bewaart met zijn hoofd het overzicht, verbindt mensen en middelen, en koppelt daarmee denken aan doen' (Overlegplatform Ad, Vereniging Hogescholen, 2018).

2. De rol van de lerende

Een tweede aspect dat is onderkend voor het maken van een ontwerptraject is de rolinvulling van de lerende. Bij een integrale onderwijsvisie is het ontwerptraject sterker gericht op de lerende: de opleiding krijgt vorm door middel van de

Verankerd in de praktijk

Associate degree en graduaat

Een leeromgeving die vanuit een integrale onderwijsvisie is ontworpen, stimuleert de zelfsturing van de lerende

leervragen en -noden van de lerenden. Die laatsten hebben hierbij een actieve rol (Dochy et al., 2015).

‘Docenten zouden studenten wat meer autonomie moeten geven, zodat die ook andere bronnen mogen hanteren, niet alleen de docent als enige bron.’

Docentonderzoeker Instituut voor Associate degrees & lectoraat Beroepsonderwijs

Studenten die doorstromen vanuit het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) kunnen het als een ‘plotse en drastische verandering’ ervaren wanneer ze terechtkomen in een omgeving waar van hen wordt verwacht dat ze verantwoording nemen voor het eigen leerproces. Mentoring en coaching kunnen hierbij een positieve invloed hebben (Sneyers, & De Witte, 2016). Deze mentoring en coaching, door docenten en door studenten onderling, kan vorm krijgen in leerteams, die kenmerkend zijn voor de visie op leren bij Hogeschool Utrecht (Hogeschool Utrecht, 2015).

3. De rol van de docent

In hoger beroepsonderwijs waarbij integraal leren en werken centraal staan, is de rol van de docent niet langer alleen sturend. Waar de docent vanuit een minder integrale onderwijsvisie nog sturend is in wat, wanneer en hoe er wordt geleerd (ook vooraf), heeft die bij een integrale onderwijsvisie meer een coachende en faciliterende rol (Dochy et al., 2015). Externen vervullen ook een rol in het coachen en beoordelen van de lerende, waarmee ze de vereisten van het (regionale) werkveld vertegenwoordigen.

‘Docenten gaan breder werken. Dus meer instructie ‘on demand’, meer ‘just-in-time’, in plaats van volgens een door de docent gemaakte planning.’

Docentonderzoeker Instituut voor Associate degrees & lectoraat Beroepsonderwijs

4. (Zelf)sturing

In een leeromgeving die vanuit een integrale onderwijsvisie is ontworpen, wordt zelfsturing van de lerende gesti-

muleerd. Sturing door de docent varieert naargelang de ontwikkeling van de lerende. Dit zorgt ervoor dat lerenden reflecteren over hun eigen leerproces (Dochy et al., 2015). Zelfsturing en reflectief vermogen zijn ook van belang voor de Associate degree-afgestudeerde: ‘Door te blijven reflecteren op het eigen handelen en de rol in de beroepscontext blijft hij wendbaar. (...) De duurzame inzetbaarheid van de Associate degree-afgestudeerde wordt door het lerend vermogen vergroot. Het is een natuurlijk onderdeel van zijn repertoire’ (Overlegplatform Associate degrees, Vereniging Hogescholen, 2018).

‘Voorheen was het: de docent bedenkt de lijn en de studenten bewegen daaroverheen. Dat is niet meer zo; de student mag op een gegeven moment zelf de lijn uitstippelen.’

Docentonderzoeker Instituut voor Associate degrees & lectoraat Beroepsonderwijs

Het ontwerpen van flexibeler onderwijs vergroot de zelfsturing van lerenden. Het geeft studenten de mogelijkheid de volgorde en het moment van studeren meer naar de eigen hand te zetten. Er zijn aanwijzingen dat flexibeler onderwijs de uitval van Associate degree-studenten verkleint, bijvoorbeeld doordat zij kunnen besluiten het volgen van een onderdeel uit te stellen (Imandt, Van den Berg, Mulder, Verbeek, Petit & Meng, 2015). Daarnaast kunnen studenten het onderwijs mogelijk afstemmen op wat er op dat moment speelt in het werkveld.

5. Authentieke leeromgeving

In hoger beroepsonderwijs dat uitgaat van een integrale onderwijsvisie vindt leren en werken plaats in authentieke leeromgevingen: leren gebeurt in situaties die ook in het werkveld kunnen plaatsvinden. Het centraal stellen van de praktijk kan Associate degree-studenten mogelijk helpen, aangezien hbo-docenten hebben ervaren dat zij praktischer georiënteerd zijn dan andere hbo-studenten (Mulder, Westhuis & Imandt, 2016).

Bij dit aspect gaat het om het ontwerpen van leeromgevingen die zich op de grens van school en werk bevinden.

Studenten kunnen het onderwijs afstemmen op wat er op dat moment speelt in het werkveld

Verankerd in de praktijk

Associate degree en graduaat

Verbindingen tussen school en werk zijn op verschillende manieren mogelijk. Recent onderzoek (Bouw, Zitter & De Bruijn, 2019) onderkent drie categorieën van leeromgevingen op de grens van school en werk; deze categorieën zijn van toepassing op mbo en hbo (zie Figuur 1):

- Leeromgeving gebaseerd op *afstemming*: een ontwerp waarbij studenten heen en weer bewegen tussen de afzonderlijke contexten van school en werk.
- Leeromgeving gebaseerd op *incorporatie*: een ontwerp waarbij een deel van de schoolse context wordt ingekapseld in de werkplek of andersom.
- Leeromgeving gebaseerd op *hybridisering*: een ontwerp waarbij school en werk zodanig samenkomen dat een deel van beide praktijken transformeert tot één geïntegreerde leeromgeving.

Bovenstaande praktijkgerichte leeromgevingen zijn al een sterk kenmerk van het mbo en kunnen nog verder worden versterkt. Voor toekomstgericht mbo is het advies om de totstandkoming van hybride leeromgevingen (Zitter, Hoeve & De Bruijn, 2016) te faciliteren, in een proces van cocreatie tussen scholen en het bedrijfsleven. De opkomst van de hybride leeromgeving geldt als een kansrijke ontwikkeling (SER, 2017). Ook voor leeromgevingen op niveau 5 kan dit advies relevant zijn: 'De verbinding naar de actuele beroepspraktijk is waar de Associate degree voor staat. Dat is de reden dat de aangeleerde theorieën en methoden niet op zichzelf staan, maar door de student moeten kunnen worden toegepast op een vraagstuk. Het vraagstuk dat de student aanpakt, is voor de beroepen op Associate degree-niveau een praktisch vraagstuk' (Overlegplatform Associate degrees, Vereniging Hogescholen, 2018). Deze praktische vraagstukken komen van gemeenten, instellingen en bedrijven uit de regio. Het zijn vraagstukken om samen aan te leren en werken en die maatschappelijke waarde kunnen toevoegen. Een uitdaging voor het hoger beroepsonderwijs is dat deze vraagstukken ook opleidingsoverstijgend zijn: er zijn meerdere invalshoeken en professies nodig. Die categorie van interprofessionele leeromgevingen, gebaseerd op hybridisering, vraagt om intensieve

samenwerking binnen de driehoek onderwijs, praktijk en onderzoek.

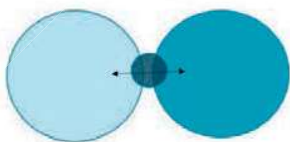
6. Didactische werkvormen

Het aspect van de didactische werkvormen ligt in het verlengde van de eerdergenoemde authentieke leeromgevingen. In onderwijs dat uitgaat van een integrale onderwijsvisie zijn er werkvormen die meer onderwijs-georiënteerd zijn en werkvormen die dichter bij de praktijk staan, zoals opdrachten uit de praktijk, hybride vormen en vormen van werkplekleren. Kennis, vaardigheden en attitudes worden volledig geïntegreerd aangeboden, vooral in grootschalige projecten die bestaan uit allerlei inhouden. Het kan de opleiding zijn die deze projecten organiseert, of externe bedrijven of soms zelfs de lerenden zelf (Dochy et al., 2015). Door de grote groep studenten die vanuit het mbo instroomt in de Associate degree, zijn praktijkgerichte werkvormen van belang. Een succesfactor voor een Associate degree-programma is een aangepaste didactiek voor deze praktisch ingestelde doelgroep (Imandt et al., 2015).

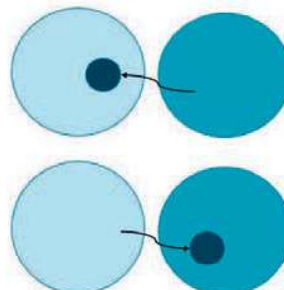
7. Evaluatie

In onderwijs dat vanuit een integrale onderwijsvisie is vormgegeven, is het van belang dat evaluatie – oftewel het toetsen en beoordelen – wordt afgestemd op het geïntegreerd aanbieden van kennis, vaardigheden en attitudes. Een grote rol is weggelegd voor assessments waarmee de lerende kan aantonen bekwaam te zijn (en daarmee dat taken op een bepaald niveau kunnen worden toevertrouwd). De rol van de lerende zelf is ook van belang. 'De betrokkenheid van de lerende bij het gehele evaluatiegebeuren groeit door middel van peer- en self-assessment en 360-graden-feedback. Lerenden leren om zichzelf en anderen te beoordelen en hun beoordeling te verantwoorden. Ze leren reflecteren over de variëteit aan doelen die ze zich hebben gesteld en over de verschillende perspectieven op hun ontwikkeling zoals geformuleerd door de verschillende beoordelaars' (Dochy et al., 2015). Het belang van formatieve evaluatie wordt steeds meer onderkend en toetsing in het hbo is een actueel onderwerp (Platform leren van toetsen).

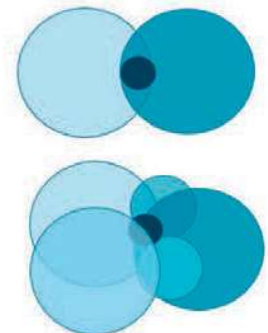
1. Ontwerp gebaseerd op afstemming

2. Ontwerp gebaseerd op incorporatie

3. Ontwerp gebaseerd op hybridisering

Figuur 1 Leeromgevingen op de grens van school en werk

De beschrijving kan helpen om te komen tot een gemeenschappelijke taal voor (formatieve) evaluatie

De beschrijving van niveau 5 kan helpen om te komen tot een gemeenschappelijke taal voor (formatieve) evaluatie: 'Een gemeenschappelijke taal in een opleiding over het eindniveau helpt om eenduidigheid te krijgen bij de beoordeling' (Overlegplatform Associate degrees, Vereniging Hogescholen, 2018).

Een lonkend perspectief

'Ik vind de integrale benadering heel mooi, omdat die in mijn ogen het leren heel natuurlijk en compleet maakt. Maar het is een andere benadering.'

Docentonderzoeker Instituut voor Associate degrees & lectoraat Beroepsonderwijs

In *future proof* leeromgevingen wordt door studenten (mbo en hbo), professionals uit de praktijk, docenten, onderzoekers en burgers (zoals buurtbewoners, patiënten, cliënten en consumenten) samen geleerd en gewerkt. Het zijn leeromgevingen met een lerende en innoverende cultuur, leeromgevingen waar samenwerken over de grenzen van opleidingsniveaus heel gewoon is. Waar ervaren praktijkmensen zijn om van te leren en waarbij diezelfde praktijkmensen zelf ook een leven lang leren. Waar docenten innovatief onderwijs ontwikkelen, daarvan leren en deze expertise weer delen met collega's. Waar onderzoekers participatief onderzoek doen. En waar burgers welkom zijn vanuit ervaringsdeskundigheid. Toekomstgericht Associate degree-onderwijs vanuit een stevige basis dus, een lonkend perspectief om samen aan te werken.

Anke Kolvoort

is verbonden aan het lectoraat Beroepsonderwijs van Kenniscentrum Leren en Innoveren van Hogeschool Utrecht

Ilya Zitter

is verbonden aan het lectoraat Beroepsonderwijs van Kenniscentrum Leren en Innoveren van Hogeschool Utrecht

Literatuur

- Bouw, E., Zitter, I., & De Bruijn, E. (2019). Characteristics of Learning Environments at the Boundary between School and Work-a Literature Review. *Educational Research Review*, 26, 1-15.
- Dochy, F., Berghmans, I., Koenen, A., & Segers, M. (2015). *Bouwstenen voor High Impact Learning. Het leren van de toekomst in onderwijs en organisaties*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Hogeschool Utrecht (2015). *Onze wereld van morgen. Visie op onderwijs*. Utrecht: HU.
- Imandt, M., Van den Berg, E., Mulder, J., Verbeek, F., Petit, R. & Meng, C. (2015). *Klaar voor de groei? Monitor uitrol Associate degree*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Inspectie van het Onderwijs (2019, 10 april). *Inspectie: scherpere keuzes in onderwijs noodzakelijk voor stevige basis voor toekomst*. Geraadpleegd op 25 april 2019, van www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/staat-van-het-onderwijs
- Kennisrotonde (2019). *Welke kenmerken van de leeromgeving en aanpak in een Associate Degree-opleiding dragen bij aan het studiesucces van studenten afkomstig uit het mbo?* (KR. 551) Den Haag: Kennisrotonde.
- Koenen, A., Dochy, F. & Berghmans, I. (2015). A phenomenographic analysis of the implementation of competence-based education in higher education. *Teaching and Teacher Education*, 50, 1-12.
- Losse, M. (2016). *Wat is een beroepsproduct?* Geraadpleegd op 25 april 2019, van husite.nl/toetsing/beroepsproduct/
- Mulder, J., Westerhuis, A. & Imandt, M. (2016). *Monitor Ad-ronde 4B: samenwerking mbo-hbo bij het opzetten van Associate degrees; een beproefd recept voor succes?* 's-Hertogenbosch: ecbo/Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Overlegplatform Associate degrees, Vereniging Hogescholen, (2018). *Beschrijving van niveau 5. Associate degree*.
- Platform Leren van Toetsen (z.d.), geraadpleegd op 25 april 2019, van <https://lerenvan-toetsen.nl/>
- SER (2017). *Advies toekomstgericht beroepsonderwijs - deel 2: Voorstellen voor een sterk en innovatief beroepsonderwijs*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Sneyers, E. & De Witte, K. (2016). *Doorstroom mbo-hbo en uitval in het hbo. Evidence-based aanbevelingen*. 's-Hertogenbosch: ecbo.
- Ten Cate, O. (2013). Nuts and bolts of entrustable professional activities. *Journal of Graduate Medical Education*, 5 (1), 157-158.
- Vereniging Hogescholen (2019). *Is ons onderwijs klaar voor de toekomst?* Geraadpleegd op 25 april 2019, van www.vereniginghogescholen.nl/actueel/actualiteiten/is-ons-onderwijs-klaar-voor-de-toekomst
- Zitter, I., Hoeve, A., & De Bruijn, E. (2016). A design perspective on the school-work boundary: a hybrid curriculum model. *Vocations and Learning*, 9(1), 111-131.